

УДК 364-787.7-056.24(477)

Бобак О. Б., Смерчак Л. І.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

А Розкриті особливості соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з обмеженими функціональними можливостями в умовах загальноосвітньої школи; проаналізовані закономірності життєдіяльності сімей, що виховують дітей з вадами психофізичного розвитку; висвітлені основи напрямки роботи шкільного соціального педагога з батьками дітей з нетиповим розвитком в умовах загальноосвітньої школи.

Ключові слова: дитина з вадами психофізичного розвитку; соціально-педагогічна робота; соціалізація особистості; батьки дітей з вадами психофізичного розвитку; соціально-психологічна адаптація дитини з вадами психофізичного розвитку

Постановка проблеми. Становлення образу соціального світу дитини з нетиповим розвитком є важливим змістовим компонентом процесу соціалізації. Провідну роль у цьому процесі відіграє систематична соціально-педагогічна робота. Образ соціального світу формується у дітей в освітньо-виховному просторі, і зміст соціально-педагогічної роботи повинен сприяти створенню у них цілісного образу. Дітей треба вчити орієнтуватися у різноманітному, постійно змінюваному світі, самореалізовуватися у суспільному довіллі.

Образ соціального світу, незважаючи на його суб'єктивність, сприймається дитиною як спільний з іншими людьми. Тому соціальний педагог має так організувати роботу, щоб найкраще забезпечити гармонійність стосунків дітей із соціальним світом і збагатити їхній соціальний досвід. Лише досвід, який є доступним та успішним для дитини, лише ті образи дій, норм і цінностей, які є важливими для неї, відбираються і присвоюються. Уявлення про світ, ставлення дитини до світу, який її оточує, здійснюється у дитячій свідомості через спілкування з іншими людьми – дорослими та однолітками. Однак найважливіша роль у процесі соціалізації дитини належить сім'ї. Власне тому шкільний соціальний педагог повинен особливу увагу приділяти роботі з батьками дитини з вадами психофізичного розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вплив сімейного чинника на розвиток дітей з вадами психофізичного розвитку розкривають Н. Бабич, М. Буйняк, Н. Гордієнко, М. Матвєєва, Н. Коваль та ін. Торкнулись учені й теми участі сім'ї дитини-інваліда в реабілітаційному процесі (Н. Ашиток, Л. Грачова, Н. Дементьєва, Г. Багаєва, Т. Ісаєва, М. Ліборокіна). Заслугують на увагу роботи, що розглядають

альтернативні підходи до організації реабілітаційної роботи через спеціалізовані реабілітаційні центри (О. Гук, А. Панова, Б. Шапіро, О. Холстова). Цінними є праці, які присвячені соціальній роботі як засобу соціалізації дитини з особливими потребами (Л. Грачов, Я. Коломенський, А. Мудрик, А. Панова та ін.).

Питання освіти дітей з особливими потребами регулюється Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», нормативними документами в цій сфері та міжнародними угодами з питань прав інвалідів тощо.

Особливості соціально-педагогічної роботи з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими функціональними можливостями, в умовах реабілітаційного центру висвітлено у дисертаційному дослідженні Н. Грабовенко.

Практичні засади роботи соціального педагога в умовах загальноосвітньої школи висвітлюють С. Архипова, О. Безпалько, А. Капська, Н. Куб'як та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з обмеженими функціональними можливостями в умовах загальноосвітньої школи.

Викладення основного матеріалу. Дослідивши питання організації соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами, А. Капська стверджує, що соціально-педагогічна робота з людьми з особливими потребами має забезпечувати гармонізацію та гуманізацію відносин особистості і суспільства через педагогізацію середовища людини і надання їй соціальних послуг. А головною метою соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами є їхня інтеграція в суспільство [5].

Світ і життя сім'ї, насичені повсякденними різнома-

нітними ситуаціями, надають дитині можливість відчувати та усвідомити найрізноманітніші сторони життя, набути досвіду вчинків, поведінки, стосунків. Переживання дитиною своїх взаємин у сім'ї моделюються в майбутньому у стосунки з іншими людьми. Як засвідчують спеціально проведені соціально-психологічні дослідження Г. Хоментаускаса, «сценарій» соціальної поведінки складається у дітей рано і достатньо стабільно у вигляді таких чотирьох типів соціальних установок, які формуються у сімейному спілкуванні і в подальшому переважно визначають їхню соціальну поведінку: «Я потрібний, мене люблять, і я люблю вас так само»; «Я потрібний, мене люблять, а ви існуєте заради мене»; «Мене не люблять, але я від усієї душі прагну пробитися до вас»; «Я не потрібен, і мене не люблять, залиште мене у спокої» [7, с. 154]. Відзначаючи надзвичайний позитивний вплив родини на становлення особистості дитини, науковці водночас звертають увагу на «недоліки» сімейної соціалізації, яка, на думку О. Кононко [3, с. 3–6], «виявляється у центрації дитини на своїх проблемах, домінуванні егоїстичних прагнень; надмірній опіці, допомозі, що гальмує процес дорослішання...» [3].

За О. Буковською, узагальнений психологічний портрет батьків дітей-інвалідів характеризується «вираженою стурбованістю, високим рівнем тривожності, слабкістю, соціальною боязкістю, підозрілістю. З власної ініціативи батьки рідко входять у контакти з незнайомими людьми, виявляють своє насторожене ставлення до всіх, хто намагається спілкуватися з дітьми. Жалість чи подив оточуючих, які побачили їх хвору дитину, призводить до того, що батьки починають приховувати дитину від сторонніх очей: вони намагаються не бувати з нею в громадських місцях, цим ще більше сприяють соціальній дезадаптації дитини. У цих сім'ях хвора дитина стає причиною сімейних конфліктів, що зумовлює дестабілізацію сімейних стосунків, розпад сім'ї, а неповна сім'я – це гальмо у фізичному і психічному розвитку дитини. Дефект дитини деякі батьки сприймають як власну неповноцінність, як переживання гострої провини, провини перед дитиною та оточуючими їх людьми» [1, с. 12–13].

У життєдіяльності таких сімей має місце низка закономірностей:

- порушення взаємодії із соціумом (рідні, знайомі, лікарі, педагоги та інші фахівці), замикання у своїй родині, неадекватна реакція на лікарські та педагогічні рекомендації;
- порушення внутрішньосімейних відносин, особливо подружніх;
- порушення репродуктивної поведінки, характерної для даного типу родини;
- формування неправильних установок на лікування і виховання дитини;
- незворотність діагнозу і наслідки, що з нього витікають, приймаються не всіма батьками та не відразу [6, с. 261].

Власне тому у контексті досліджуваної нами проблеми акцентуємо увагу на особливостях соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з вадами психофізичного розвитку. Адже саме батьки мають вагомий вплив на переорієнтацію дитини на нові цінності, засвоєння соціальних норм, а звідси – формування образу соціального світу.

В умовах загальноосвітнього навчального закладу поступово створюється образ нової соціальної поведінки. Тому для вирішення окреслених вище проблем необхідно:

- надавати інформаційну підтримку батькам для зростання їхньої компетентності у захисті прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами;
- забезпечувати надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами;
- проводити круглі столи за участі батьків дітей з особливими потребами і фахівців;
- розвивати у батьків активну громадянську позицію, сприяти створенню батьківських організацій [2, с. 76].

Соціально-педагогічна допомога та соціально-психологічний супровід батьків, які виховують дітей з обмеженими можливостями, мають свою відповідну специфіку. Спеціалісти, які працюють з такими батьками, повинні розуміти особливості сприйняття порад, емоційної та фізичної підтримки [8].

Завдання, що стоять перед соціально-психологічною службою школи в зв'язку з цим:

- 1) виховання доброзичливих взаємин у колективі;
- 2) формування позитивних установок щодо дітей з вадами психофізичного розвитку;
- 3) формування навичок взаємодії з такими дітьми;
- 4) виховання активної соціальної позиції, готовності у своїй присутності не дозволяти кривдити тих, хто не має можливості дати відсіч [4, с. 159].

Підвищення якості соціально-педагогічної роботи з батьками можливе лише за умови, якщо суб'єкти соціально-виховного впливу усвідомлюють: тільки спільними зусиллями можна створити умови для розвитку та виховання дитини з вадами психофізичного розвитку, допомогти їй у набутті необхідного соціального досвіду, створенні позитивного образу соціального світу.

Якісне планування соціально-педагогічної роботи є одним із головних факторів успішного соціально-виховного процесу, а звідси – соціалізації дитини.

Планування роботи соціального педагога загальноосвітньої школи ведеться за напрямками: діагностичний, прогностичний, консультаційний, захисний, профілактичний, соціально-перетворювальний, організаційний.

На основі діагностики соціальний педагог школи складає низку документів: соціальний паспорт школи; список дітей з вадами психофізичного розвитку; соціально-психологічний паспорт дітей з вадами психофізичного розвитку; картотеку дітей, що знаходяться під опікою тощо.

Вивчення родин учнів дозволяє соціальним педагогам краще довідатись про дітей та їхніх батьків, зрозуміти стиль життя родин, ознайомитися з домашніми умовами розвитку дитини. Цей напрямок діяльності реалізовується через відвідування родин учнів, формування банку даних про родину та сімейне виховання. Для глибшого вивчення родин соціальні педагоги проводять бесіди, анкетування, тестування тощо.

Робота шкільного соціального педагога з батьками дітей з вадами психофізичного розвитку має спрямовуватися на підвищення рівня обізнаності з питань особливостей розвитку, навчання та виховання дітей з нетиповим розвитком.

Головною метою роботи з батьками у контексті окресленої проблеми є своєчасне та правильне діагностування психологічного стану матері та батька, а також визначення стратегії соціально-педагогічної роботи.

Індивідуальна робота з батьками дозволяє встановити безпосередній контакт із кожним членом родини дитини з вадами психофізичного розвитку, домогтися більшого взаєморозуміння в пошуку шляхів соціально-виховного впливу на особистість дитини. Інформування батьків про хід і результати навчання, виховання й розвиток учнів має здійснюватися щотижня, а за потреби щодня, через індивідуальні консультації, а також за допомогою тематичних і підсумкових батьківських зборів.

Забезпечення участі батьків у життєдіяльності класного колективу в школі має здійснюватись за допомогою включення їх у такі види взаємодії як спільне проведення колективних творчих справ, родинних свят, вечорів, концертів, екскурсій тощо.

Аналіз науково-педагогічної літератури з окресленої проблеми дозволив виокремити такі напрямки соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з вадами психофізичного розвитку в школі:

1. Захист прав та інтересів дітей, пов'язаних з навчанням у школі за місцем проживання.
2. Ознайомлення з умовами життя сім'ї, її психологічним кліматом, особливостями поведінки дитини в сім'ї.
3. Визначення рівня педагогічної культури батьків.
4. Виявлення труднощів, що їх відчувають батьки.
5. Виявлення позитивного досвіду сімейного виховання з метою його поширення.
6. Здійснення колективного, диференційованого та індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу.
7. Формування соціальних контактів.
8. Покращення психоемоційного стану членів сім'ї та дитячо-батьківських відносин.
9. Допомога батькам у підвищенні їхньої педагогічної культури, організації родинного життя як джерела

самовиховання дитини.

10. Залучення батьків до організації позашкільної виховної роботи.

11. Консультувати дітей і їхніх батьків з питань вибору занять з урахуванням особистих якостей, інтересів.

12. Поширення досвіду роботи з батьками.

13. Створення банку науково-методичної інформації з проблем сім'ї, роботи з батьками та сімейного виховання [1; 2; 4; 5; 8].

Висновки. Визначальна умова взаємодії двох суб'єктів – батьків і соціального педагога – вичерпне уявлення про зміст соціально-виховної діяльності, можливості порозуміння щодо завдань і засобів виховного впливу заради благополуччя дитини, адекватність виховних дій до запланованого кінцевого результату.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні методичних рекомендацій для батьків, які виховують дітей з вадами психофізичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Буковська, О. О. Напрямки психологічної допомоги сім'ям, які виховують дитину з особливими потребами / О. О. Буковська // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Сер. : Психологічні науки. – 2013. – Вип. 114. – С. 12–16.
2. Коваль, Н. Організація роботи з батьками учнів інклюзивних класів / Н. Коваль // Інклюзивна освіта : навч.-метод. посіб. / [кол. авт.; за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. – Част. 2. – С. 76–84.
3. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 5. – С. 3–6.
4. Матвеева, М. П. Соціально-психологічна характеристика об'єктів та суб'єктів інклюзивної освіти / М. П. Матвеева // Інклюзивна освіта : навч.-метод. посіб. / [кол. авт.; за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. – Част. 2. – С. 155–162.
5. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : навч.-метод. посіб. для соц. працівн. і соц. педагог. // За ред. А. Й. Капської –Київ : ДЦССМ, 2003. – 146 с.
6. Тулегенова, С. Ю. Психологический микроклимат в семье и особенности родительского отношения к детям с ограниченными психическими возможностями / С. Ю. Тулегенова, Г. К. Тулегенова, С. К. Кудайбергенова // Тезисы Второй всероссийской научной конференции «Психологические проблемы современной российской семьи» (25–27 октября 2005 г.). В 3-х частях. – 2 ч.; под общ. ред. д-ра психол. наук В. К. Шабельникова и канд. психол. наук А. Г. Лидерса. – Москва : 2005. – С. 261–263.
7. Хоментаскас, Г. Т. Семья глазами ребёнка / Г. Т. Хоментаскас. – Москва : Педагогика, 1989. – 154 с.
8. Царькова, О. В. Особливості допомоги батькам, які виховують дітей з особливими потребами / О. В. Царькова // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Випуск 23. – С. 687–697.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.11.2017

Бобак О. Б., Смеречак Л. И. Особенности социально-педагогической работы с родителями детей с ограниченными функциональными возможностями.

А Раскрыты особенности социально-педагогической работы с родителями детей с ограниченными функциональными возможностями в условиях общеобразовательной школы; проанализированы закономерности жизнедеятельности семей, воспитывающих детей с нарушениями психофизического развития; освещены основные направления работы социального педагога с родителями детей с нетипичным развитием в условиях общеобразовательной школы.

Ключевые слова: ребёнок с нарушениями психофизического развития; социально-педагогическая работа; социализация личности; родители детей с нарушениями психофизического развития; социально-психологическая адаптация ребёнка с ограниченными возможностями

Bobak O. V., Smerechak L. I. Features of social and pedagogical work with parents of children with limited functionality.

S The paper tells about peculiarities of social and pedagogical work with parents of children with disabilities those attend general education institutions; describes rules of life in families with children with mental and physical disabilities; highlights the basis of the work of the school social teacher with parents of children with an atypical development in the conditions of a secondary school.

Key words: child with disabilities in psychophysical development; socially work of families; socialization of the individual; parents of children with mental retardation disorders; adaptation family to the terms of life